

"الشمس والقمر" in geçmesi, "النجم" kelimesinin yakın anlamı (yıldız) itibariyle bunlarla uyumlu olduğu vehmine kapılmaya yol açmaktadır. Gerçekte ise "en-necm" ile kastedilen uzak anlamı (bitki) olduğundan onun "الشجر" (ağaç) kelimesiyle uyumu söz konusudur. Safiyyüddin el-Hillî de türe örnek olarak şu mısraları nazmetmiştir: "حتى إذا صدروا والخيل صائمة / من بعد" (Tâ ki kılıçların başlarında şakırdamasından sonra aç susuz atlarıyla savaştan döndüklerinde; *Şerhu'l-Kâfiyeti'l-bed'iyye*, s. 228-230). Burada "صائمة" (oruçlu) kelimesinin zikri, ilgisi dolayısıyla "صَلَت" kelimesinin meşhur (yakın) anlamı olan "namaz kılma"nın kastedildiği vehmini uyandırmaktadır. Gerçekte ise onun uzak anlamı olan "demir sesi ve şakırdaması" kastedilmiştir.

g) İhâm-ı tezâd (İhâm-ı tıbâk, İhâm-ı mutâbakat). Söz içinde iki kelimenin zâhir anlamları bakımından birbirinin zıddı olduğu vehmini uyandırması, gerçekte ise birisinin veya her ikisinin mecaz ya da kinaye yahut uzak anlamda kullanılmış olduğundan aralarında zıtlığın bulunmamasıdır. Di'bil el-Huzâî'nin şu mısrasında bunun bir örneği görülmektedir: "لا تعجبني ياسلم / ضحك المشيب برأسه فبكي" (Ey Selma! Başında ak saçların artmasıyla ağlayan -hüzünlere gark olmuş- bir adamın haline şaşma. -Çünkü aşk derdi çekenlerin saçlarının ağarması tabiidir-). Burada "ضحك" ve "بكي" kelimeleri arasında zâhir ve gerçek anlamları (gülme - ağlamak) itibariyle zıtlık (tıbâk sanatı) varmış gibi görünüyorsa da "ضحك المشيب" (ak saçların gülmesi) ifadesinin "ak saçların artıp çoğalması" anlamında kinaye olmasıyla aralarında zıtlık söz konusu değildir.

Mecaz, kinaye veya uzak anlamlarda kullanılan renk sıfatlarında tezâd ve tıbâk İhâmına çok rastlanır. Aşağıdaki âyetle açıklık -kapalılık, düzlük -sarplık bakımından dağ yollarının tasvirinde kinaye anlamlarında kullanılan renkler zâhir anlamlarıyla aralarında zıtlık bulunduğu görülmüştür. "ومن الجبال جد بيض وحمر" (Bazı dağlarda beyaz -kırmızı, kapkara ve daha çeşit çeşit renkte yollar vardır; Fâtır 35/27). İbn Ebû'l-İsba', şu âyeti anlam tersliği İhâmına (İhâm-ı ihtilâfî'l-ma'nâ) örnek olarak göstermiştir: "ومن يكرهه فإن الله من بعد إكراهه غفور" (Kim onları -fuhşa- zorlarsa şüphesiz ki Allah onların zorlanmalarından sonra mağfiret ve merhamet edendir; en-Nûr 24/33). Âyetin zâhiri muhatapta, Allah'ın zorlayana acıyıp onu mağfiret edeceği vehmini uyandırıyor. Gerçekte ise ilâhî

rahmet ve mağfiret fuhşa zorlanan kadınlar içindir (*Tahrîrû'l-tahbîr*, s. 351).

h) İhâm-ı tevkîd. Ardarda tekrar eden iki kelime veya ifadenin, gerçekte (lafzî) tekit olmadığı halde tekit vehmini uyandırmaktadır. İbnü'l-Verdî tarafından tanımlanan bu türde, dinleyici ve muhatap ilk anda onu bir lafzî tekit ve gereksiz bir tekrarmış gibi gördükten sonra üzerinde düşününce ondaki güzelliğin farkına varmasıyla ayrı bir lezzet alır (Safedî, II, 441). Bu türe şu âyetle örnek bulunmaktadır: "لمسجد أسس على التقوى من أول يوم أحق أن تقوم فيه، فيه رجال يحبون أن يتطهروا، والله يحب المتطهرين" (Şüphesiz ilk günden itibaren takvâ temeli üzerine kurulmuş camide ibadet etmen daha uygundur. Onda temizlenmeyi seven insanlar vardır. Allah tertemiz olanları sever; et-Tevbe 9/108). Burada ardarda gelen "فيه" ifadelerinden ikincisi birincinin lafzî tekidymiş vehmini vermektedir. Gerçekte ise ilki "تقوم" fiilinin mef'ûl-i fihi, ikincisi ise "رجال" mübtedâsının öne geçirilmiş haberidir.

BİBLİYOGRAFYA :

Tehânevî, *Keşşâf*, III, 1515-1516; Seâlibî, *Yetimetü'd-dehr* (M. Muhyiddin Abdülhamîd), Kahire 1375/1956, I, 61; Ebû'l-Alâ el-Maarri, *Sak-tû'z-zend* (nşr. Ahmed Şemseddin), Beyrut 1410/1990, s. 298-299; Reşidüddin Vatvât, *Hadâ'î-ku's-sihr fi deka'iki's-si'r* (nşr. Abbas İkbâl), Tahran 1360 hş., s. 39; İbn Münkiz, *el-Bed' fi nak-di's-si'r* (nşr. Ahmed Ahmed el-Bedevî - Hâmid Abdülmeccid), Kahire 1380/1960, s. 86-87; Fahreddin er-Râzî, *Nihâyetü'l-icâz fi dirâyeti'l-i'câz* (nşr. Bekrî Şeyh Emîn), Beyrut 1985, s. 291; Ebû Ya'kûb es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-ulûm* (nşr. Naîm Zerzûr), Kahire 1403/1983, s. 427; İbn Ebû'l-İsba', *Tahrîrû'l-tahbîr* (nşr. Hıfî M. Şeref), Kahire 1383; a.mlf., *Bed'ü'l-Kur'an* (nşr. Hıfî M. Şeref), Kahire 1392/1972; Hatîb el-Kazvîni, *el-İzâh fi 'ulûmi'l-belâğa* (nşr. M. Abdülmün'im el-Hafâcî), Kahire 1400/1980, s. 484-485; Şurûhu't-Telhîs, Beyrut, ts. (Dârü's-sürûr), IV, 295-296; Bahâeddin es-Sübkî, *'Arûsü'l-efrâh* (Şurûhu't-Telhîs içinde), IV, 469; Safiyyüddin el-Hillî, *Şerhu'l-Kâfiyeti'l-bed'iyye* (nşr. Nesîb Neşâvî), Dimaşk 1403/1983, s. 228-230; Tibî, *et-Tibyân fi 'ilmi'l-me'ânî ve'l-bed' ve'l-beyân* (nşr. Hâdî Atıyye Matar el-Hilâlî), Beyrut 1407/1987, s. 299-300; Teftâzânî, *el-Mu'tavvel 'ale't-Telhîs*, İstanbul 1309, s. 421-422; İbn Hicce, *Hizânetü'l-edeb*, Kahire 1304; Süyûtî, *el-İtkân*, Beyrut 1973, II, 83; İbn Ma'sûm, *Envârü'r-rebî'î* (nşr. Şâkir Hâdî Şükr), Necef 1388/1968, II, 38; Abdülganî b. İsmâîl en-Nablusî, *Nefeâtü'l-ezhâr*, Beyrut 1404/1984, s. 280-281; Abdünnâfî İffet, *en-Nef'u'l-mu'avvel*, İstanbul 1290, II, 155, 158-159; Abdurrahman el-Berkûkî, *Şerhu Divânî'l-Müte-nebbî*, Beyrut 1979, I, 314-315; Ahmed Matlûb, *Mu'cemü'l-muşallahâtî'l-belâgiyye ve te-tavvûrûh*, Bağdad 1403/1983, I, 371-376; II, 399-401; Besyûnî Abdülfettâh Besyûnî, *'İlmü'l-bed'î*, Kahire 1408/1987, s. 19-23, 33.

İSMAİL DURMUŞ

İHANET (الإهانة)

İlâhîlik veya peygamberlik iddiasında bulunan bir kimsenin elinde bu misyonunu yalanlayan hârikulâde bir olay meydana gelmesi anlamında kelâm terimi
(bk. HÂRİKULÂDE).

İHBÂR (الإخبار)

Muhatabı bilgilendirme amacı taşıyan söz çeşidi anlamında meânî terimi.

Sözlükte "bilmek" anlamındaki haber kökünden masdar olan ve "bildirmek, haber vermek" mânâsına gelen *ihbâr* kelimesi meânîde bir söz (cümle) türünü ifade etmek için kullanılır. Meânî ilminde söz *ihbârî* ve inşâî olmak üzere ikiye ayrılır. Sözü söyleyenin doğru veya yalan söylemekle nitelenmesi mümkün olmayan, diğer bir ifadeyle istek bildiren sözler inşâî, bilgi verme amacı taşıdığından sözü söyleyenin doğrulanma veya yalanlanma ihtimali bulunan, dolayısıyla doğru yahut yalan olması muhtemel olan sözler *ihbârî*dir. Söz sahibinin verdiği haberin içerdiği hüküm muhataba bildirmek veya haber verenin onun içeriğini bildiğini muhataba açıklamak amacıyla haber verilir. Bu amaçlardan ilkinde "haberini sağladığı fayda", diğerine de "faydanın lâzımı" denir (Teftâzânî, s. 43-45). Haber zihnin dışında realitesi bulunan bir sözdür; doğru veya yalan olması da taşıdığı hükmün bu realiteye uyup uymamasına göre. Bundan dolayı haber, "haberini veren kimse hakkında doğru veya yalan söylediği şeklinde hüküm verilebilen söz" olarak da tanımlanmıştır. Nazzâm'a ve onun takipçilerine göre haberin doğru veya yalan olması vâkıya göre değil onu verenin inancına uygun olup olmamasına göre belirlenir (a.g.e., s. 39). Genellikle haber için doğru ve yalan şeklinde iki kategori bulunursa da Câhiz buna "ne doğru ne de yalan" dediği üçüncü bir kategori eklemiştir (a.g.e., s. 43-44). Sîbeveyhi ile Ferrâ haberi, inşânın değil onun yaygın türü durumundaki istifhamın karşıtı olarak görürler (*Kitâbü Sîbeveyhi*, I, 119, 134, 135; *Me'ânî'l-Kur'an*, I, 335; II, 84-85, 354). Müberred, meânî terminolojisi içerisinde bugün de geçerliliğini koruyan bir tanımla haberi "söyleyenin doğrulanması ve yalanlanması mümkün olan söz" şek-

